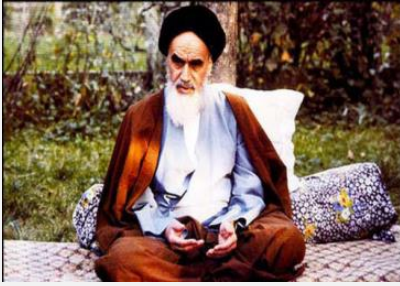

انسان و سیر آفاقی و انفسی

امام خمینی (قدس سره) که افزون بر فقه و اصول، در قامت حکیم و متکلم، و نیز عارفی متخلق و محقق، آثاری شگرف از خود بر جای نهاده، در این زمینه نیز اندیشه‌ای راه‌گشا از خود بر جای نهاده است.

امام خمینی (قدس سره) که افزون بر فقه و اصول، در قامت حکیم و متکلم، و نیز عارفی متخلق و محقق، آثاری شگرف از خود بر جای نهاده، در این زمینه نیز اندیشه‌ای راه‌گشا از خود بر جای نهاده است.

به گزارش ایسنا، سید محمود صادقی در یادداشتی، نگاهی کوتاه دارد به اندیشه سلوکی امام خمینی (ره) در آستانه ماه مبارک رمضان.

۱. حرکت و سیر انسان به سوی خدا را حرکت و سیری عمودی و صعودی خوانده‌اند؛ اند که البته این سیر در هندسه‌ای غیر طبیعی صورت می‌پذیرد؛ به این معنی که سیر در آن موجب راه‌یابی به «مکانت برتر» می‌گردد و به همین دلیل هم به زاد و توشه‌ای نیازمند است که در این سیر به کار آید. آنکه در این سفر صعودی و عمودی گام می‌نهد، رفعت و بلندی می‌یابد: «برفع الله الّذین امنوا منکم والّذین أوتوا العلم درجات» (مجادله، آیه ۱۱) و در نتیجه آثاری رفیع بر جای می‌نهد: «إلیه یصعد الکلم الطّیب والعمل الصّالح یرفعه» (فاطر، آیه ۱۰).

به این ترتیب می‌توان گفت که حرکت و سیر الی الله به معنی حرکت به جانب درجات رفیعه است، و مؤمنان و عالمان فراخور میزان تلاش و اندازه جهد و اجتهاد خود در این مسیر، به درجات برتر و رفیع تر بار می‌یابند و «کلمه طیب» هم که همان معرفت صحیح و عقیده صائب است، با روح عالم عارف همراه گشته، رفعت مقام و درجات وی را موجب می‌گردد.

۲. در تبیین مراتب سلوکی دیدگاه‌های متفاوت و مسالک گوناگونی وجود دارد؛ «محدّثان» که شناخت دین را بر محور نقل استوار ساخته‌اند، حرکت سلوکی را به برداشت‌های خاص خود از روایات معصومان (علیهم السلام) موکول کرده‌اند؛ «متکلمان» که نسبت به دین و اصول آن بینش کلامی دارند، به این مسئله نیز با رویکردی کلامی می‌نگرند؛ «حکیمان الهی» که بینش خود را بر مبنای حکمت الهی بنیان نهاده‌اند، سیر و سلوک عملی را به روال خاص حکمت تبیین می‌کنند؛ «عارفان» نیز که جهان را از دریچه ظهور اسماء و صفات الهی می‌نگرند، سلوک و سیر الی الله را به گونه‌ای منطبق بر مشی خود پایه می‌نهند؛ لیکن بسیاری از حکیمان الهی که با منش و ممشای عارفان آشنا بوده‌اند، همه همت خود را بر این نهاده‌اند که مشرب ذوقی عارف را به زبان برهانی، مستدل و فنی حکمت تحریر کنند، تا هم از آیات و روایات دور نماند و هم از براهین عقلی مهجور نباشد. این راه را بسیاری از حکیمان الهی پیموده‌اند و آثاری درخور و شایسته نگاشته‌اند که می‌تواند معیار و میزان حرکت سلوکی سائران الی الله قرار گیرد.

نکته‌ای درخور تأمل اینکه تخلّق و سیر الی الله، چنان‌که گذشت، حرکتی باطنی و صعودی است و این سیر هم، همچون سیر ظاهری انسانی، مسافت و مسیری پیش رو دارد که هر سالک، فراخور مشرب خود، برای آن درجات و مقاماتی معین کرده است و در نهایت نیز آن را به صورت «سفرنامه» و در حقیقت «رساله» سیر و سلوک، بازگو کرده و در اختیار دیگر پویندگان این راه قرار داده‌اند. بنابر این چنین سفرنامه‌هایی که ره آورد و ارمغان سفر سالکان واصل است، آداب و سنن خاص این راه، و «نشانه» هر منزل را به سالک نوپا ارائه می‌کند.

امام خمینی (قدس سره)، که افزون بر فقه و اصول، در قامت حکیم و متکلم، و نیز عارفی متخلق و محقق، آثاری شگرف از خود بر جای نهاده، در این زمینه نیز اندیشه‌ای راه‌گشا از خود بر جای نهاده است. گرچه رساله‌ای با این عنوان، در جمع آثار ایشان نمی‌توان یافت، لیکن با بررسی آثار و نوشته‌های چون آداب الصلوة و اسرار الصلوة می‌توان خط ترسیم شده در مسیر سیر و سلوک را در مبنای عرفانی و سلوکی ایشان ترسیم کرد. به خصوص آنکه بدانیم امام خمینی (قدس سره)، چون بسیاری سالکان که به منزل مقصود بار یافته‌اند، پی‌بردن به اسرار و آثار «صلوة» و نماز و رسیدن به آن را بهترین و برترین روش سلوکی معرفی می‌کند. در حقیقت در مبنای سلوکی اما مسیر رسیدن به حقیقت، از میانه میدان شریعت می‌گذرد. رسیدن به معرفت نیز در رهن تفکر و تأمل است که نگاهی کوتاه به آثار و نوشته‌های امام این مهم را به اثبات می‌رساند.

۳. سیر و سلوک الی الله، چنان‌که روشن است، حرکتی باطنی و درونی است و باطن آدمی با ادراک و عمل درونی به حرکت درمی‌آید، و از این رو نخستین گام سائران و سالکان کوی حق «تفکر و تأمل و دقت نظر» است، چنان که برخی

«نظر و فکر» را آوای انسان سالک معرفی کرده اند.

انسان متفکر در گام نخست، مطلوب خود را بررسی کرده، جهل خود را نسبت به آن ارزیابی می‌کند؛ سپس مقدمات ادراک آن را فراهم می‌آورد و در نهایت از راه مقدمات حکمی فراهم آمده به منزلت مقصد بازمی‌گردد. به این بیان می‌توان گفت، سیر فکری باطنی، بر سه اصل «متحرک»، «مسافت» و «هدف» تکیه دارد. با این توضیح کوتاه، می‌توان سیر باطنی فکری انسان را در سه صورت خاص دسته‌بندی کرد که مجال اندک این نوشته ما را از توضیح آن باز می‌دارد و در فرصتی دیگر بحث درباره آن تکمیل خواهد یافت.

۴. سیر فکری باطنی انسان، گاه در آیات آفاقی و زمانی در آیات انفسی صورت می‌پذیرد؛ به این معنی تأمل و تفکر در آسمانها، زمین و نظمی که در دریاها، صحراها، گیاهان، حیوانات و موجودات آسمانی وجود دارد، سالک را به وحدت حقیقیه حق، رهنمون می‌شود؛ در «سیر انفسی» نیز انسان به شناخت خود می‌پردازد؛ البته باید توجه داشت که شناخت انسان در کارگاه تشریح، و آشنایی با نظم حاکم بر ساختار بدنی و جسمی وی نیز در زمره سیر در آیات آفاقی جای می‌گیرد؛ سیر و تفکر در آیات انفسی، حقیقت انسان را روح و نفس او معرفی می‌کند و بدن، سایه تغییر پذیر روح است که در هر نشئه، صورتی متناسب با همان نشئه به خود می‌پذیرد.

سالک سائر الی الله در سیر فکری باطنی انفسی، مشاهدات، یافته‌های عقل نظری و عملی، اوصاف نفسانی و روحانی خود را در نظر می‌آورد و از این راه، به حقیقت خود و حقیقت معبود راه می‌برد. این البته معنای نخست سیر انفسی انسان است؛ به این معنا وقتی به معنای دقیق‌تر سیر انفسی بازمی‌گردد، باید که سیر در اوصاف نفسانی نیز، گونه‌ای از سیر آفاقی انسان است.

رمضان فرصتی است مغتنم برای توجه انسان به این سیر آفاقی و انفسی... !